

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH NIELETNICH NA TLE STANDARDÓW EUROPEJSKICH

Marianna Korcyl-Wolska

3. WYDANIE

SERIA AKADEMICKA

LEX

a Wolters Kluwer business

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH NIELETNICH NA TLE STANDARDÓW EUROPEJSKICH

Marianna Korcyl-Wolska

3. WYDANIE

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2015

Stan prawny na 1 lipca 2015 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Małgorzata Jarecka

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Rybczyńska

Łamanie
Wolters Kluwer

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

The logo for 'prawolubni' features the word in a lowercase, serif font. A small heart symbol is positioned above the letter 'i'. Below the text is a decorative horizontal line with a wavy, wave-like pattern.

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2015

ISBN: 978-83-264-8316-5

3. wydanie

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	13
Wstęp do II wydania	15
Wstęp do III wydania	17
Rozdział I	
Rys historyczny zasad odpowiedzialności nieletnich oraz postępowania w sprawach nieletnich od starożytności do XIX w.	
1. Przepięczność nieletnich	19
2. Zasady odpowiedzialności w ujęciu historycznym	20
2.1. Starożytność – prawo rzymskie i jego tendencje	20
2.2. Średniowiecze i czasy nowożytnie	22
2.3. Zasady odpowiedzialności nieletnich w dawnym prawie polskim	26
3. Tworzenie odrębnego, szczególnego sądownictwa dla nieletnich oraz aktów prawnych regulujących postępowanie przed tymi sądami	30
3.1. Tworzenie sądów dla nieletnich na świecie	30
3.2. Tworzenie sądów dla nieletnich na ziemiach polskich	31
Rozdział II	
Model postępowania w sprawach nieletnich w Polsce	
1. Postępowanie w sprawach nieletnich w systemie polskiego prawa	34
2. Prace nad przygotowaniem ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	40
3. Postępowanie wobec nieletnich podporządkowane przepisom kodeksu postępowania karnego z 1928 r.	44
3.1. Uwagi wstępne	44
3.2. Odrębności szczególnego postępowania karnego (rozdział II księgi XI k.p.k. z 1928 r.)	45
3.3. Przebieg postępowania w sprawach nieletnich na podstawie utrzymanych w mocy przepisów art. 474–495 k.p.k. z 1928 r.	50
3.3.1. Postępowanie przygotowawcze w sprawach nieletnich	51
3.3.2. Postępowanie jurysdykcyjne w sprawach nieletnich	53
3.3.3. Postępowanie wykonawcze według kodeksu postępowania karnego z 1928 r.	56

4.	Podstawowe założenia ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	56
4.1.	Uwagi wstępne	56
4.2.	Cel ustawy	59
4.3.	Dyrektywy przewodnie ustawy	60
4.3.1.	Dobro nieletniego	60
4.3.2.	Zasada indywidualizacji	61
4.4.	Podstawowe pojęcia ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	62
4.4.1.	Nieletni	62
4.4.2.	Czyn karalny	65
4.4.3.	Demoralizacja	66
4.5.	Procedura postępowania w sprawach nieletnich	70
5.	Właściwość sądu orzekającego w sprawach nieletnich	77
5.1.	Właściwość rzeczowa	77
5.2.	Właściwość miejscowa	88
6.	Środki wychowawcze i zwalczania demoralizacji i przestępczości nieletnich, przewidziane w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	90
6.1.	Wymierzanie nieletniemu kary w postępowaniu podporządkowanym przepisom ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	91
6.2.	Orzekanie środków wychowawczych	93
6.3.	Orzekanie zakładu poprawczego	95

Rozdział III

Czynności Policji dokonywane przed formalnym wszczęciem postępowania w sprawach nieletnich .....

1.	Uwagi wstępne	98
1.1.	Zakres czynności Policji przed formalnym wszczęciem postępowania	100
1.2.	Podstawa prawna czynności Policji	103
2.	Czynności wstępne Policji	105
3.	Czynności Policji w wypadkach niecierpiących zwłoki	106
3.1.	Przesłuchiwanie nieletniego przez Policję	108
3.2.	Przesłuchiwanie świadków przez Policję	117
3.3.	Inne czynności dowodowe Policji	119
3.4.	Zatrzymanie nieletniego i umieszczenie w policyjnej izbie dziecka	120
3.4.1.	Ujęcie nieletniego	120
3.4.2.	Zatrzymanie i umieszczenie nieletniego w policyjnej izbie dziecka	121

Rozdział IV

Przebieg postępowania w sprawach nieletnich .....

1.	Czas trwania postępowania w stosunku do nieletnich	128
1.1.	Uwagi wstępne	128
1.2.	Czas od popełnienia czynu karalnego przez nieletniego (lub stwierdzenie jego demoralizacji) do wszczęcia postępowania przed sądem rodzinnym	130
1.3.	Czas od pierwszej czynności do wszczęcia postępowania wyjaśniającego	131
1.4.	Czas trwania postępowania wyjaśniającego	132
1.5.	Czas trwania postępowania rozpoznawczego	133

1.6.	Zawieszenie postępowania	134
1.7.	Czas trwania postępowania przed sądem rodzinnym	135
2.	Struktura postępowania w sprawach nieletnich uregulowanego przepisami u.p.n. przed i po nowelizacji z 2013 r.	135
3.	Wszczęcie postępowania	139
3.1.	Wszczęcie postępowania w sprawie nieletniego na podstawie art. 21 § 1 u.p.n.	139
3.2.	Wszczęcie postępowania na podstawie art. 32a § 1 u.p.n.	142
3.3.	Cel postępowania wszczętego na podstawie art. 32a u.p.n.	143
3.4.	Czynności dowodowe przed sądem rodzinnym	144
3.4.1.	Zbieranie danych o nieletnim	145
3.4.2.	Czynności dowodowe sądu rodzinnego w toku postępowania przed sądem rodzinnym	148
3.4.2.1.	Wysłuchanie nieletniego	149
3.4.2.2.	Przesłuchiwanie świadków przez sędziego rodzinnego w toku postępowania wyjaśniającego (przed nowelizacją z 2013 r.)	150
3.4.3.	Czynności dokonywane na zlecenie sądu rodzinnego	151
3.4.3.1.	Czynności zlecone Policji w świetle badań	151
3.4.3.2.	Czynności zlecone kuratorom (art. 24 § 1 u.p.n.)	152
4.	Strony postępowania	152
4.1.	Sytuacja prawna nieletniego jako strony postępowania	154
4.1.1.	Prawo nieletniego do obrony	154
4.1.1.1.	Realizacja prawa do obrony materialnej w postępowaniu w sprawach nieletnich	155
4.1.1.2.	Prawo nieletniego do obrony formalnej	157
4.1.2.	Tymczasowe środki zapobiegawcze stosowane wobec nieletnich w toku postępowania	160
4.2.	Rodzice nieletniego (opiekun)	162
4.3.	Prokurator	165
5.	Pokrzywdzony	167
6.	Orzekanie przez sąd rodzinny	171
6.1.	Postanowienia wydawane przez sąd rodzinny w toku przebiegu postępowania	171
6.2.	Orzekanie przez sąd rodzinny środków wobec rodziców	173
6.3.	Orzekanie przez sąd rodzinny o zastosowaniu środków wychowawczych	174
6.4.	Orzekanie przez sąd rodzinny na rozprawie	175
6.4.1.	Postanowienie kończące postępowanie	179
7.	Postępowanie odwoławcze (art. 58–63 u.p.n.)	180
7.1.	Środki odwoławcze w sprawach nieletnich	180
7.2.	Zakres zaskarżenia	181
7.3.	Wymogi formalne środków odwoławczych	182
7.4.	Zakaz <i>reformationis in peius</i>	183
7.5.	Sytuacja nieletniego w postępowaniu odwoławczym	183

7.6. Sytuacja pokrzywdzonego w postępowaniu odwoławczym	184
7.7. Dopuszczalność wniesienia kasacji	184
7.8. Zaskarżanie orzeczeń wydanych w sprawach nieletnich w praktyce	185

Rozdział V

Sytuacja prawna nieletniego w świetle obowiązujących w Polsce przepisów i standardów europejskich .....

1. Uwagi wstępne	187
1.1. Znaczenie Konstytucji w systemie polskiego prawa	187
1.2. Reforma prawa w Polsce w 1997 r.	190
1.3. Prace nad reformą postępowania w sprawach nieletnich w Polsce	193
2. Wyznaczniki standardów europejskich w Polsce w zakresie praw człowieka	194
2.1. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności	194
2.2. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych	196
3. Wyznaczniki standardów europejskich w zakresie szczególnej ochrony praw dziecka	196
3.1. Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r.	196
3.2. Reguły Minimalne ONZ (zwane regułami z Beijng)	197
3.3. Rekomendacje i zalecenia Rady Europy dotyczące reakcji społecznej na przestępczość nieletnich	198
4. Standardy europejskie a rozwiązania w prawie polskim	199
4.1. Wiek (definicje pojęć „dziecko” i „nieletni”)	199
4.1.1. Reguły Minimalne ONZ	199
4.1.2. Konwencja o prawach dziecka	199
4.1.3. Kodeks karny z 1997 r.	200
4.1.4. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich	201
5. Podstawowe prawa nieletniego w świetle standardów europejskich oraz ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	203
5.1. Wprowadzenie	203
5.2. Rozwiązania przyjęte w polskiej ustawie a standardy europejskie	203
5.3. Zasady wynikające ze standardów europejskich, których nie uwzględniono w przepisach polskiej ustawy	208
5.3.1. Prawo do rzetelnego procesu	208
5.3.2. Prawo do humanitarnego i godnego traktowania w czasie pozbawienia wolności	209
5.3.3. Prawo do poszanowania godności w toku postępowania	210
5.3.4. Zasada domniemania niewinności	212
5.3.5. Prawo do informacji o zarzutach w sprawie	215
5.3.6. Prawo do bezpłatnego tłumacza	216
5.3.7. Rozpoznanie sprawy w rozsądnym terminie	217
5.4. Zasady i gwarancje wynikające ze standardów europejskich uwzględnione w przepisach polskiej ustawy	218
5.4.1. Zasada prawa do wolności	218
5.4.1.1. Standardy europejskie	218
5.4.1.2. Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	219

5.4.2.	Zasada prawa do obrony	223
5.4.2.1.	Standardy europejskie	223
5.4.2.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	223
5.4.3.	Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego	228
5.4.3.1.	Standardy europejskie	228
5.4.3.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	228
5.4.4.	Prawo do zaskarżania postanowienia kończącego postępowanie ..	229
5.4.4.1.	Standardy europejskie	229
5.4.4.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	230
5.4.5.	Ustanowienie odrębnych organów odnoszących się do dzieci, odrębnych praw i procedur	231
5.4.5.1.	Standardy europejskie	231
5.4.5.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	232
5.4.6.	Zasady kierowania się dobrem dziecka oraz indywidualizacji w toku postępowania	234
5.4.6.1.	Standardy europejskie	234
5.4.6.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	234
5.4.7.	Różnorodność środków orzekanych wobec dzieci	235
5.4.7.1.	Standardy europejskie	235
5.4.7.2.	Rozwiązania przyjęte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich	236

Rozdział VI

Ocena przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich	239
1. Stosowanie przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich przed nowelizacją z 2013 r.	239
2. Ocena rozwiązań przyjętych w ustawie z dnia 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz niektórych innych ustaw ..	244
2.1. Uwagi wstępne	244
2.2. Nowe rozwiązania przewidziane w noweli z 2013 r.	245
2.3. Procedura postępowania wedle noweli z 2013 r.	246
2.4. Czynności Policji	247
2.5. Struktura postępowania	249
2.6. Sytuacja procesowa stron	251
2.7. Postępowanie odwoławcze	253
2.8. Uwagi końcowe	253
3. Projektowane zmiany postępowania w sprawach nieletnich w Polsce przed uchwaleniem noweli z 2013 r.	254
3.1. Uwagi wstępne	254
3.2. Powołanie Zespołu do spraw opracowania projektu ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w 2003 r.	254

3.3. Przekazanie do Ministerstwa Sprawiedliwości projektu Kodeksu nieletnich w 2005 r.	256
3.3.1. Projekt z 2005 r.	257
3.3.1.1. Podstawowe dyrektywy postępowania	258
3.3.1.2. Podstawowe zasady postępowania	259
3.3.1.3. Zakres podmiotowy i przedmiotowy	261
3.3.1.4. Strony postępowania	268
3.3.1.4.1. Prokurator	269
3.3.1.4.2. Nieletni	270
3.3.1.4.3. Pokrzywdzony	276
3.3.1.5. Struktura postępowania	278
3.3.1.5.1. Postępowanie wyjaśniające	279
3.3.1.5.2. Postępowanie jurysdykcyjne	282
3.3.1.5.3. Postępowanie wykonawcze	287
3.3.1.6. Dochodzenie odszkodowania od Skarbu Państwa	290
3.3.2. Projekt z 2007 r.	291
3.3.3. Projekt z 2008 r.	294
Bibliografia	299

WYKAZ SKRÓTÓW

Źródła prawa

- EKPC (Europejska Konwencja Praw Człowieka) – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie 4 września 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.)
- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- k.k. z 1969 r. – ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
- k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
- k.p.k. z 1928 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1950 r. Nr 40, poz. 364)
- k.p.k. z 1969 r. – ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 13, poz. 96 z późn. zm.)
- k.r.o. – ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 583)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- Konwencja o prawach dziecka MPPOiP – Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1988 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 z późn. zm.)
Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167 – załącznik)
- nowela z 2013 r. – ustawa z dnia 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1165)
- Reguły Minimalne – Reguły Minimalne ONZ w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania z przestępcami, przyjęte na 40 Zgromadzeniu ONZ w listopadzie 1985 r., tzw. reguły z Bejing lub reguły pekińskie

- u.p.n. – ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 382 z późn. zm.)

Czasopisma

Annales UMCS	–	Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
NP	–	Nowe Prawo
OSN	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNCP	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNKW	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNPG	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSP	–	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPİKA	–	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
PiP	–	Państwo i Prawo
PiŻ	–	Prawo i Życie
PPK	–	Przegląd Prawa Karnego
Prob. Praw.	–	Problemy Praworządności
Prok. i Pr.	–	Prokuratura i Prawo
Prz. Sąd.	–	Przegląd Sądowy
PWP	–	Przegląd Więziennictwa Polskiego
PWS	–	Problemy Wymiaru Sprawiedliwości
RPEiS	–	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SP	–	Studia Prawnicze
ZNASW	–	Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych
ZNIBPS	–	Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNPAN	–	Zeszyty Naukowe Polskiej Akademii Nauk
ZNUJ	–	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

Inne

Dz. U.	–	Dziennik Ustaw
Dz. Urz. KGP	–	Dziennik Urzędowy Komendy Głównej Policji
Dz. Urz. Min. Spraw.	–	Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości
ETPC	–	Europejski Trybunał Praw Człowieka
ONZ	–	Organizacja Narodów Zjednoczonych
RODK	–	Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno-Konsultacyjny
SN	–	Sąd Najwyższy

WSTĘP

Niniejsza książka przeznaczona jest przede wszystkim dla studentów prawa. Postępowanie w sprawach nieletnich w Polsce jest bowiem przedmiotem wykładanym na wyższych latach studiów prawniczych, a jego słuchacze posiadają już wiedzę z innych dyscyplin prawnych, w szczególności prawa karnego i cywilnego oraz procedury karnej i cywilnej, tj. tych dziedzin prawa, które są przydatne dla lepszego zrozumienia rozwiązań przyjętych w obowiązujących *de lege lata* przepisach ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Studenci prawa nie są jedynymi adresatami tej książki, może ona bowiem służyć również studentom innych kierunków, w szczególności resocjalizacji i pedagogiki. Mam nadzieję, że okaże się także przydatna dla aplikantów przygotowujących się do wykonywania zawodów prawniczych, jak również tych wszystkich, którzy stosują w praktyce ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Książka zawiera zarys wiedzy z zakresu postępowania w sprawach nieletnich, który może być uzupełniony własnymi studiami nad powoływaną literaturą i orzecznictwem, jak też praktyką np. w ramach praktyk studenckich.

Ze względu na rozmiary tej książki dokonano selekcji materiału będącego przedmiotem wykładu, w związku z czym niektóre kwestie przedstawiono jedynie pobieżnie, a niektóre pominięto (np. postępowanie wykonawcze, problematykę prawnoporównawczą), koncentrując się wyłącznie na tych zagadnieniach, które w opinii autorki uznane zostały za najistotniejsze z punktu widzenia oceny rozwiązań przyjętych w polskim prawie.

WSTĘP DO II WYDANIA

Oddawane do rąk czytelników II wydanie *Postępowania w sprawach nieletnich* opracowane zostało z uwzględnieniem stanu prawnego na dzień 1 lipca 2008 r. Od ukazania się I wydania upłynęły cztery lata. W tym czasie postępowanie w sprawach nieletnich oparte na przepisach obowiązującej nadal ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich było przedmiotem szerokiego zainteresowania doktryny oraz judykatury, czego wyrazem są liczne publikacje oraz orzeczenia Sądu Najwyższego. Oczywiście zatem było ich uwzględnienie w tej publikacji.

Niestety rozpoczęte w 2003 r. prace nad napisaniem nowej ustawy całościowo regulującej problematykę nieletnich i dostosowującej polskie prawo nieletnich do standardów międzynarodowych dotąd nie zostały sfinalizowane. W marcu 2005 r. Zespół powołany przez Ministra Sprawiedliwości do napisania ustawy przekazał do Ministerstwa Sprawiedliwości projekt ustawy „Kodeks nieletnich”, wyznaczający model postępowania w sprawach nieletnich w Polsce. Do tego projektu sięgnął Zespół ekspertów powołany przez Ministra Sprawiedliwości w lutym 2008 r., który aktualnie (bo 1 lipca br.) zakończył pracę nad napisaniem kolejnej jego wersji pod nazwą „Projekt ustawy – Prawo nieletnich”. Dlatego też w drugim wydaniu *Postępowania w sprawach nieletnich* przedstawiono założenia i podstawowe rozwiązania przyjęte w projekcie z 2005 r., ze zwróceniem uwagi na zmiany wprowadzone w projekcie z 2008 r. Prezentacja tej problematyki umożliwi zorientowanie się w kierunku projektowanej gruntownej reformy polskiego prawa nieletnich.

Mam nadzieję, że książka przyczyni się do pogłębienia uniwersyteckich studiów z zakresu problematyki niesłusznie omawianej marginalnie w programach nauczania polskiego prawa. Liczę również na zainteresowanie tą publikacją praktyków zajmujących się na co dzień problemami nieletnich.

WSTĘP DO III WYDANIA

Oddawane do rąk czytelników III wydanie istotnie różni się od poprzedniego, opublikowanego w 2008 r., gdyż ukazuje się po wejściu w życie ustawy z dnia 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1165).

Nowelizując w 2013 r. krytycznie ocenianą ustawę z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich spowodowano, że opracowane w latach 2003–2008 wszystkie kolejne projekty ustaw jednolicie i całościowo regulujące prawo nieletnich w Polsce zostały odłożone *ad acta*.

Istotne zmiany modelu postępowania w sprawach nieletnich wprowadzone nowelą zostały zwięźle przedstawione w III wydaniu książki, ze zwróceniem szczególnej uwagi na to, czy realizują założony cel nowelizacji przepisów z 2013 r., zapowiedziany w rządowym Uzasadnieniu projektu (druk nr 1130), tj. czy i w jakim zakresie nowe rozwiązania prawne dostosowały obowiązujące w Polsce prawo nieletnich do regulacji i zaleceń wynikających z aktów prawnych stanowiących wyznaczniki standardów europejskich w zakresie szczególnej ochrony praw dziecka w postępowaniu podporządkowanym przepisom obowiązującej *de lege lata* ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Z tych względów w III, zmienionym wydaniu książki zaproponowałam podtytuł sygnalizujący zawieranie informacji na temat poprzedniego i obecnego stanu prawnego w świetle obowiązujących w Polsce standardów europejskich.

Mam nadzieję, że książka prezentująca podstawowe wiadomości na temat procedowania w sprawach nieletnich przyczyni się do rozszerzenia wiedzy studiujących problemy prawa nieletnich oraz stosujących przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w praktyce.

Powołana obszerna literatura umożliwi zainteresowanym dotarcie do szerszego omówienia poszczególnych instytucji procesowych.

RYS HISTORYCZNY ZASAD ODPOWIEDZIALNOŚCI NIELETNICH ORAZ POSTĘPOWANIA W SPRAWACH NIELETNICH OD STAROŻYTNOŚCI DO XIX W.

1. Przestępczość nieletnich

W literaturze zarówno z zakresu historii prawa¹, jak też prawa karnego², kryminologii³ oraz procesu karnego⁴ przyjmuje się, że chociaż źródła historyczne dostarczają informacji o przestępczości nieletnich oraz sposobie ich traktowania już w starożytności, to jednak w gruncie rzeczy problem przestępczości nieletnich stał się zjawiskiem społecznym dopiero w okresie rewolucji przemysłowej w XIX w.⁵, wówczas bowiem nastąpił gwałtowny wzrost przestępstw popełnianych przez nieletnich. M.H. Yeillard-Cybulsky⁶ podaje, że w 1814 r. Sąd Karny Old Bailey w Londynie skazał na śmierć pięcioro dzieci w wieku od 8 do 12 lat. Zdaniem tej autorki pojęcie „przestępczość nieletnich” pojawiło się po raz pierwszy w Anglii w 1815 r., gdy Peter Bedford założył towarzystwo, którego celem było zapobieganie przestępczości nieletnich

przestępczość
nieletnich jako
zjawisko społeczne

¹ K. Koranyi, *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1966, s. 353.

² A. Mogilnicki, *Dziecko i przestępstwo*, Warszawa 1925, s. 114; J. Kostarczyk-Gryczka, *Zasady odpowiedzialności nieletnich w Polsce*, ZNUJ. Prace Prawnicze 1973, z. 57, s. 9 i n.; M. Lipka, *Przestępczość nieletnich w Polsce*, Warszawa 1974, s. 109 i n., zob. też pow. tam lit.

³ J. Tuhan Mirza-Baranowska, H. Naumowicz-Chrzanowska, A. Kobus, P. Wierzbicki, *Przestępczość nieletnich w Warszawie. Studium kryminologiczne*, Prace Ośrodka Badań Przestępczości, Warszawa 1971, s. 166; W. Kłos, B. Laskowski, A.J. Szwarz, *Rozmiary i struktura przestępczości nieletnich w Wielkopolsce w latach 1970–1974* (w:) *Przestępczość nieletnich w Wielkopolsce*, Poznań 1977, s. 11 i n.; A. Gaberle, *Problemy z dewiacją* (w:) *Przestępczość i zachowania dewiacyjne dzieci i młodzieży w Krakowie*, red. A. Gaberle, Kraków 2001, s. 7 i n.; E. Habzda-Siwek, *Aktualne trendy przestępczości nieletnich w Polsce w świetle danych ze statystyk policyjnych* (w:) *W kręgu prawa nieletnich. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Marianny Korcyl-Wolskiej*, red. P. Hofmański, S. Waltoś, Warszawa 2009, s. 43–64, zob. też pow. tam lit.

⁴ M. Cieślak, *Od represji do opieki (rzut oka na ewolucję zasad odpowiedzialności nieletnich)*, Palestra 1973, z. 1, s. 32 i n.

⁵ Szerzej zob. M.H. Veillard-Cybulsky, *Nieletni przestępcy w świecie*, Warszawa 1968, s. 14 i n.; H. Kołakowska-Przelomiec, *Zapobieganie przestępczości*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984, s. 109; B. Stańdo-Kawecka, *Prawo karne nieletnich. Od opieki do odpowiedzialności*, Warszawa 2007, s. 23 i n.

⁶ T. Bojarski, *Wprowadzenie* (w:) T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, wyd. 4, Warszawa 2014, s. 11–14, zob. też pow. tam lit.

i wykrywanie jego źródeł. Kilka lat później podobne inicjatywy podjęto w Stanach Zjednoczonych.

Nie bez racji w doktrynie⁷ podkreśla się, że pojęcie „przestępczość nieletnich” nie jest jednoznaczne i jest różnie interpretowane.

Zakres pojęciowy tej nazwy jest różny w poszczególnych państwach i zależy od obowiązujących w nich przepisów prawnych regulujących kwestię odpowiedzialności nieletnich za popełnione czyny ścigane na drodze prawnej. W literaturze kryminologicznej wyrażany jest pogląd, oparty na dokonanych ustaleniach statystycznych⁸, że przestępczość nieletnich w gruncie rzeczy stanowi zjawisko marginesowe w ogólnej liczbie popełnianych przestępstw we wszystkich krajach. Nie oznacza to jednak, że należy ją z tego powodu lekceważyć.

przestępczość
nieletnich
według badań
kryminologów

Wedle kryminologów⁹ przestępczość nieletnich stanowi znacznie większy problem w krajach rozwiniętych niż w krajach mało rozwiniętych, większy w okręgach przemysłowych, mniejszy w rolniczych.

Badania kryminologów wykazują też różny wskaźnik przestępczości nieletnich w poszczególnych grupach ludnościowych. Bezsporne jest również, że na nasilenie przestępczości nieletnich wpływa wiek. Jak wskazują dane statystyczne, przestępczość wzrasta wraz z wiekiem¹⁰.

2. Zasady odpowiedzialności w ujęciu historycznym

2.1. Starożytność – prawo rzymskie i jego tendencje

sposób
traktowania
nieletnich
w starożytności

Od najdawniejszych czasów dzieci i młodzież, które weszły w konflikt z prawem, były traktowane łagodniej. Przy czym wykształciła się słuszna zasada, że zupełnie małe dzieci nie są pociągane do odpowiedzialności, natomiast dzieci poniżej określonego wieku poddawane są karom znacznie złagodzoną¹¹.

⁷ Szerzej zob. M.H. Veillard-Cybulsky, *Nieletni...*, s. 14; zob. też E. Żabczyńska, *Przestępczość dzieci*, Warszawa 1983, s. 5 i n.; zob. też M. Lipka, *Przestępczość nieletnich...*, s. 39 i n., s. 49 i n.; szerzej zob. J. Blachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 1999, s. 317–377; A. Grześkowiak, *Funkcje prawa nieletnich (w:) W kręgu prawa nieletnich. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Marianny Korcyl-Wolskiej*, red. P. Hofmański, S. Waltoś, Warszawa 2009, s. 21–42.

⁸ Zob. w szczególności J. Tuhan Mirza-Baranowska i in., *Przestępczość nieletnich...*, s. 126 i n.

⁹ Zob. tamże, s. 66; por. też H. Namowicz, *O dojrzałości emocjonalnej młodzieży przestępczej*, Przegląd Penitencjarny 1968, nr 2 (18), s. 16–28.

¹⁰ M.H. Veillard-Cybulsky, *Nieletni...*, s. 17–19 oraz pow. tam lit.

¹¹ Szerzej zob. pow. wyżej lit.; zob. też A. Walczak-Żochowska, *Systemy postępowania z nieletnimi w państwach europejskich. Studium prawnoporównawcze*, Warszawa 1988, s. 7 i n.; szerzej zob. M. Kuryłowicz, *Odpowiedzialność „nieletnich” za czyny bezprawne w prawie rzymskim (w:) Postępowanie z nieletnimi. Orzekanie i wykonywanie środków wychowawczych i poprawczych*, red. T. Bojarski, Lublin 1988, s. 9 i n. oraz pow. tam lit.; zob. też V. Konarska-Wrzosek, *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*, Warszawa 2013, s. 34.

W historycznym rozwoju zasad odpowiedzialności i traktowania nieletnich ważną rolę przypisuje się, nie bez racji, w doktrynie¹² prawa rzymskiemu. Jeżeli sięgniemy do prawa XII tablic (445 r. p.n.e.), które przewidywało surową karę dla złodziei, znajdziemy rozwiązanie mówiące, że nieletni będą karani zgodnie z wyrokiem pretora i naprawią szkodę¹³, a więc łagodniej niż osoby dorosłe.

W literaturze¹⁴ podaje się, że początkowo, i to przez długi okres, prawo nie określało stanu nieletniości granicami wieku. Nieletniość, czyli niedojrzałość, ustalano indywidualnie, badając narządy rozrodcze. Jeżeli wynik badania świadczył o niezdolności do spłodzenia potomstwa, wówczas osoba badana korzystała ze złagodzenia kary¹⁵.

Nie bez racji w publikacjach¹⁶ na temat nieletniości podnosi się, że od najdawniejszych czasów w systemach prawnych obowiązujących w różnych krajach brak jednolitości w sprawie ustanowienia dolnej granicy wieku wyłączającej oraz łagodzącej odpowiedzialność.

Aż do epoki Justyniana w prawie rzymskim granicę nieletniości oznaczano jedynie w odniesieniu do dziewcząt – było to ukończenie 12 lat. Justynian ustalił górną prawną granicę nieletniości na 14 lat, a cesarz Teodozjan ustalił dolną granicę (wiek dziecięcy) na 7 lat¹⁷.

W epoce późnego cesarstwa, tj. w VI w. n.e., w ustawodawstwie rzymskim przyjęto następujące granice wieku nieletniości¹⁸:

- 1) dzieci (*infantes*) do 7. roku życia zaliczane były do osób nieodpowiedzialnych,
- 2) niedojrzali (*impuberes infantia maiores*), tzn.:
  - a) dziewczęta w wieku od 7 do 12 lat,
  - b) chłopcy w wieku od 7 do 14 lat,
- 3) dojrzały niedorośli (*puberes viginti cinque anni minores*), tzn.:
  - a) dziewczęta w wieku od 12 do 25 lat,
  - b) chłopcy w wieku od 14 do 25 lat.

Czwartą kategorię stanowili w pełni dorośli (*puberes*) w wieku powyżej 25. roku życia¹⁹.

Podczas gdy dzieci (*infantes*) nie ponosiły żadnej odpowiedzialności za popełnione czyny polegające na naruszaniu prawa, niedojrzali (*impuberes*) odpowiadali pod warunkiem, że ze względu na swój rozwój umysłowy mieli możliwość zrozumienia swojego czynu, wówczas niedojrzałość stanowiła pod-

prawo XII tablic

kryteria ustalania nieletniości, czyli niedojrzałości

granica nieletniości w odniesieniu do dziewcząt

granice nieletniości w prawie rzymskim w VI w. n.e.

prawo rzymskie

¹² Zob. A. Walczak-Żochowska, *Systemy postępowania...*, s. 8 i n. oraz pow. tam lit.; M. Cieślak, *Od represji do opieki...*, s. 32 i n.; W. Klaus, *Dziecko przed sądem. Wymiar sprawiedliwości wobec przestępczości młodszych nieletnich*, Warszawa 2009, s. 21–22.

¹³ A. Walczak-Żochowska, *Systemy postępowania...*, s. 8 oraz pow. tam lit.

¹⁴ Szerzej zob. pow. wyżej lit.

¹⁵ Por. M. Cieślak, *Od represji do opieki...*, s. 32 i n.; A. Walczak-Żochowska, *Systemy postępowania...*, s. 7 i n.; B. Stańdo-Kawecka, *Prawne podstawy resocjalizacji*, Kraków 2000, s. 224–282.

¹⁶ Szerzej zob. G. Rdzanek-Piwowar, *Granice nieletniości w polskim prawie karnym*, Archiwum Kryminologii 1993, t. XIX, Warszawa 1993, s. 191; zob. też pow. tam lit.

¹⁷ Za A. Walczak-Żochowską, *Systemy postępowania...*, s. 9.

¹⁸ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1978, s. 208 i n.; zob. też M. Kuryłowicz, *Odpowiedzialność „nieletnich”...*, s. 9 i n.

¹⁹ Zob. M.H. Veillard-Cybulsky, *Nieletni...*, s. 208 i n.

POSTĘPOWANIE W SPRAWACH NIELETNICH NA TLE STANDARDÓW EUROPEJSKICH

Marianna Korcyl-Wolska – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor nadzwyczajny Krakowskiej Akademii im. A.F. Modrzewskiego, kierownik Katedry Postępowania Karnego na Wydziale Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych tej uczelni; wieloletni dydaktyk i egzaminator w Katedrze Postępowania Karnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Uczestniczyła w pracach zespołów powołanych przez Ministra Sprawiedliwości we wrześniu 2003 r. oraz w lutym 2008 r. w celu opracowania projektu ustawy regulującej całościowo prawo nieletnich w Polsce zgodnie ze standardami międzynarodowymi.

■ W podręczniku przedstawiono:

- zasady odpowiedzialności nieletnich za naruszanie przez nich obowiązującego prawa, także w ujęciu historycznym,
- czynności Policji dokonywane przed wszczęciem postępowania w sprawach nieletnich,
- przebieg postępowania w sprawach nieletnich.

■ W trzecim wydaniu autorka szczegółowo omawia rozwiązania przyjęte przez ostatnią dużą nowelizację ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 2013 r., która w znaczącym stopniu zmieniła model postępowania w sprawach nieletnich, wprowadzając nowy kształt postępowania sądowego opartego niemal w pełnym zakresie na procedurze cywilnej. Bardzo wnikliwie przedstawia nowe przepisy ustawy oraz daje praktyczne wskazówki w zakresie ich stosowania. Ponadto istotną część trzeciego wydania podręcznika stanowi analiza prawna oraz ocena przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w świetle standardów europejskich.

■ Książka nie ma charakteru wyłącznie teoretycznego, uwzględnia bowiem problemy stosowania przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w praktyce na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego.

■ Publikacja jest przeznaczona zarówno dla studentów wydziałów prawa i aplikantów poszczególnych zawodów prawniczych, jak i przedstawicieli praktyki stosujących przepisy ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, zwłaszcza sędziów rodzinnych, prokuratorów, funkcjonariuszy Policji, kuratorów, a także adwokatów.

ISBN 978-83-264-8316-5

9 788326 483165

Cena 49 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01

zamowienia.ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

9 788326 483165 M03P01